

СЪОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ НЕБРЕЖНОСТТА В НАКАЗАТЕЛНОТО ПРАВО И ДЕЛИКТНОТО ПРАВО

Филип Стоянов Радинов

съдия в Районен съд – гр. Бургас

***Анотация:** В изложението се разглеждат някои наказателноправни институти през призмата на облигационното право. Този интердисциплинарен подход цели да улесни практикуващите юристи при откриване на допирните точки между наказателното и гражданското право, налични в множество казуси, възникващи в практиката. Направен е опит за изясняване на някои аспекти от съдържанието на небрежността в деликтното право, което, ползващо достиженията на наказателноправната теория, няма собствена добре развита теория относно елементите на неопозволеното увреждане.*

***Ключови думи:** вреди, неопозволено увреждане, деликт, вина, пряк умисъл, евентуален умисъл, самонадеяност, небрежност.*

Въведение

Необходимостта от настоящата статия е обусловена от нуждата от по-прецизно изясняване на съдържанието на небрежността в деликтното право. Изложеното има не само теоретична, но и практическа стойност, тъй като в него се изясняват някои материални и процесуални въпроси, възникващи при търсене на защита срещу реализирането на деликтна отговорност. От друга страна, в статията са обсъдени някои допирни точки между наказателното и гражданското право, налични в множество казуси, възникващи в практиката.

Изложение.

Според разпоредбата на чл. 45, ал. 1 ЗЗД, деликтна отговорност се възниква не за това, че делинквентът е причинил вреди, а за това, че е причинил същите виновно¹. В правната доктрина се застъпва становище, че понятието за вина и видовете вина в деликтното и наказателното право имат напълно единно съдържание². Не би могло да се поддържа същото за вината в договорното право, доколкото в тази материя вината се схваща по принцип, в преобладаващия брой случаи като неполагане на дължимата грижа³.

---

¹ Това е израз на принципното положение, според което „без вина няма отговорност“, но и този като всеки принцип има изключения, тъй като законът урежда и редица безвиновни деликтни състави.

² Голева, П. Деликтно право. С.: Феня, 2007, с. 88, Калайджиев, А. Облигационно право. С.: Сиби, 2016, с. 451, Ненова, Л. Вината в българското семейно право. Същност, прояви, последици. С.: Наука и изкуство, 1983, с. 16 и сл.

³ В частта относно вината в договорното право споделям изтъкнатото в Калайджиев, А. Облигационно право. С.: Сиби, 2016, с. 449-470.

При деликтното право обаче, в нито една от формите си, вината не следва да се схваща като неполагане на дължимата грижа, а като качество на деянието⁴, като психично отношение и субективен елемент от фактическия състав на деликтната отговорност. Именно пълното сходство в съдържанието на това понятие в деликтното и наказателното право дава основание на законодателя да придаде задължителен характер за гражданския съд, на осъдителната присъда по въпроса за вината – арг. чл. 300 ГПК.

Българското законодателство не съдържа легална дефиниция за понятието вина, поради което наказателноправната доктрина извежда работна такава, която е възприета и в теорията на деликта. Утвърдено е разбирането, че вината е субективното, психическо отношение на делинквента към извършеното от него противоправно деяние и настъпилите от него вредни последици, изразяващо се в умисъл или непредпазливост. От своя страна умисъла се разделя на два основни вида – пряк умисъл и евентуален умисъл. Съществуват и два подвида на умисъла – алтернативен и неопределен умисъл, които обаче не са предмет на настоящото изложение, поради което няма да бъдат засегнати⁵. Непредпазливостта също се разделя на два вида – самонадеяност и небрежност. При умисъла делинквентът съзнава, че деянието е от естеството да причини вреди и иска или допуска (примириява се, съгласява се или се отнася с безразличие) настъпването им. При самонадеяността делинквентът съзнава възможното настъпване на вреди, но мисли да ги предотврати, при което е субективно уверен, че същите няма да настъпят, тъй като подценява определени фактори от обстановката, при която действа и надценява определени свои качества, в резултат от което причинява вреди.

По-специално внимание заслужава небрежността, като форма на вина, доколкото същата стои в основата на редица теоретични спорове. Следва най-напред да се подчертае, че формата и степента на вина не оказват влияние върху размера на дължимото от делинквента обезщетение за вреди, тъй като същият зависи единствено от размера на вредите⁶. Въпреки това формата на вина има отношение към самото възникване на деликтна отговорност и по-конкретно към обстоятелствата, изключващи вината, доколкото не всяко от тях изключва всички форми на вина, а за възникване на деликтна отговорност е достатъчно наличието, на която и да форма на вина. В римското право отношение към степента на отговорността са имали три вида небрежност – абстрактна лека небрежност, при която не е положена грижата, която полага и най-грижливият човек; конкретна лека небрежност, когато не е положена грижа, която се полага за собствените работи и груба небрежност, при която не е положена грижата, която най-небрежния човек би положил⁷. Макар и в съвременната правна наука да се застъпва господстващо разбиране за наличие на степени на небрежност, понастоящем такова подразделяне на небрежността в деликтното право няма законова опора, нито има значение за обема на деликтната отговорност⁸. Предвид това, в настоящото изложение ще се ползва понятието небрежност като форма на вина, без да се диференцира.

---

⁴ Иванов, С. Водене на чужда работа без възлагане в българското облигационно право. С.: ИК Проф. Петко Венедиков, 2021, с. 415.

⁵ Съдържанието и значението на алтернативения и неопределения умисъл са подробно изяснение в Радинов, Ф. Практически аспекти на алтернативния и неопределения умисъл. Публикувана в сайта www.norma.bg, бр. № 1/2019 г.

⁶ Голева, П. Деликтно право. С.: Феней, 2007, с. 90.

⁷ Калайджиев, А. Облигационно право. С.: Сиби, 2016, с. 453, Андреев, М. Римско частно право. С.: Софи-р, 1975, 310-311, Конов, Т. Основание на гражданската отговорност. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. 1995, с. 136.

⁸ Казаното не се отнася до договорното, а само до деликтното право.

Небрежност е налице, когато делинквентът не е предвиждал настъпването на вредоносния резултат, но е бил длъжен и е могъл да го предвиди – арг. чл. 11, ал. 3 НК. Следователно небрежността не се характеризира с интелектуален и волев, а с отрицателен и положителен момент. Делинквентът не е предвиждал вредоносния резултат, но е бил длъжен, тоест за него е съществувало правно задължение да го предвиди. Освен това делинквентът е могъл да предвиди резултата, респ. било е възможно чрез правилно насочване на вниманието си да изведе представи за вредоносния резултат. Следователно и небрежността, наред с другите форми на вина, следва да се възприема като юридически факт от вида на душевните състояния. Тя не е самото неполагане на длъжната грижа. Небрежността в деликтното право се характеризира с недостатъчно внимание, с недостатъчно напрежение⁹, необходими като субективно отношение, за да се изведат представи в конкретния случай, какво следва да бъде длъжното грижливо поведение, което делинквентът следва да съблюдава. Тя не е юридически факт, определен от противоречието между реалното поведение и нормативните предписания, защото последното всъщност е дефиниция за противоправността. Именно противоправността, а не вината и в частност небрежността се определя от противоречието между поведението и правна норма.

В тази връзка следва да се отграничават понятията небрежност в деликтното право и неполагане на длъжната грижа. В договорното право понятието „небрежност“ се определя от неполагането на длъжната грижа, а неговата същност – от разминаването на длъжното и извършването¹⁰. Небрежността в договорното право е наследник на понятието culpa от римското право. В деликтното право понятието „небрежност“ не се определя от неполагането на длъжната грижа. Действащите разпоредби на ЗЗД, уреждащи деликтната материя, сами по себе си не дават основание да се направи категоричен и безусловен извод, че понятието за небрежност в деликтното право е наследник на понятието culpa. Автоматичното му пренасяне от традицията би било изкуствено, без въпросът за съдържанието на понятието в деликтното право да се изследва в дълбочина. В някои конкретни хипотези на деликти дори звучи неестествено вината да се обяснява с понятията неполагане на длъжната грижа, респ. неполагане на грижата на добрия стопанин. В правната литература е изказано становището, че неполагането на длъжната грижа се определя като самото противоправно поведение¹¹. В наказателното и деликтното право обаче противоправното поведение е елемент от обективната страна на фактическия състав на деликта. Това е фактически извършеното, тоест външно проявление от делинквентна волев акт, изразил се в противоправно действие или бездействие, а небрежността, като елемент от субективната страна на фактическия състав на деликта е психичното отношение на делинквентна към последиците от този акт. Именно за това в деликтното право отношението на делинквентна се квалифицира като небрежно, защото макар да е бил длъжен, същият изобщо не е предвиждал последиците от поведението си, но е могъл да ги предвиди ако беше положил необходимите, в конкретния случай, психически усилия да изведе представи за тези последици и да съобрази поведението си така, че те да не настъпят. Именно пълното сходство в съдържанието на понятието небрежност в наказателното и деликтното право дава основание на законодателя, с разпоредбата

---

⁹ Голева, П. Отговорност на лекаря за вреди, причинени на пациента. С.: ИК „Труд и право“, 2004, с. 96

¹⁰ Калайджиев, А. Облигационно право. С.: Сиби, 2016, с. 457.

¹¹ Калайджиев, А. Облигационно право. С.: Сиби, 2016, с. 457. Конов, Т. Основание на гражданската отговорност. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. 1995, с. 155.

на чл. 300 ГПК, да задължи гражданския съд да приеме, без да има каквото и да е право да преценява самостоятелно изводите направени от друг съд, действащ при съвсем различни процесуални правила. Това не би било възможно ако понятието небрежност имаше различно съдържание в наказателното и деликтното право, защото различното съдържание в някой от релевантните факти, какъвто е небрежността, предпоставя и различни правни изводи на съда, респ. различен краен резултат на спора.

Принципно становището, което разглежда вината в наказателното и гражданското право като единно явление, заслужава подкрепа. От тази гледна точка е трудна за възприемане и осмисляне идеята, че е възможно вината и по конкретно небрежността, да има различно съдържание в рамките на гражданското право и по конкретно в деликтното и договорното право. Това е така, защото правникът е възпитан в разбирането, че в едно и също понятие следва да се влага еднакво съдържание, поне в рамките на един и същ закон. Фактически обаче, от изключения от това принципно положение не е лишен не само ЗЗД, но и много други закони. Конкретно, разликата в съдържанието на понятието небрежност в деликтното и наказателното право трудно може да се изведе само с формалния прочит и тълкуване на чл. 45, ал. 1 и ал. 2 ЗЗД. От прочита на тези разпоредби не може да се направи и безкритичен извод за пълно единство между понятието за небрежност в деликтното и договорното право. В разпоредбите, уреждащи деликтната отговорност, не могат да се изведат категорични аргументи нито в полза на единство между понятието за небрежност в деликтното и договорното право, нито аргументи за различие в съдържанието на това понятие¹². Разликата в съдържанието може да се изведе при емпирични наблюдения на различните, осъществени в действителността, проявни форми на деликтно поведение и на договорно неизпълнение. При наблюдението им ще се стигне до извод, че в деликтното право е необходимо разграничаването на обективните елементи от състава на деликта (противоправно деяние, вреди, причинна връзка) от това какво е било субективното, психическо отношение на делинквента към вредоносния резултат и имало ли е пречки от обективен характер да се формира такава.

Верността на формирания по-горе извод – че небрежността в деликтното право не е равностойна на самото неполагане на дължимата грижа, тоест на самото противоправно поведение, се утвърждава в още по-голяма степен при анализа на изключващите вината обстоятелства, представляващи пречки за формиране на психично отношение. В хипотезата на случайно деяние¹³, неположената дължима грижа, тоест противоправното поведение е налице, но ако причинителят на вредите не е могъл да предвиди последиците от поведението си, то изобщо липсва вина, в това число и под формата на небрежност и ако такова възражение на делинквента се докаже в един процес, презумпцията за вина ще бъде опровергана. От последния пример ясно се вижда, че е възможно като външно обективизирано проявление, фактически да е налице неполагане на дължимата грижа, но да липсва небрежност, като психично отношение и това да доведе до изключване на деликтната отговорност. Друг е въпросът, че е възможно неполагането на дължимата грижа да бъде осъществено умишлено.

---

¹² Извеждането на прилика чрез систематичното тълкуване на чл. 45, ал. 1 и ал. 2 ЗЗД с разпоредби, уреждащи договорното право би било изкуствено, доколкото се касае до два коренно различни вида материя.

¹³ Случайното деяние изключва не само умисъла и самонадеяността, но и небрежността, тъй като деецът не бил длъжен или не е могъл да предвиди последиците от деянието си – арг. чл. 15 НК.

Заключение

С оглед на гореизложеното се налага и изводът, че в деликтното право въведена е с чл. 45, ал. 2 ЗЗД оборима презумпция се прилага за всички форми на вина и няма основание да се счита, че същата е приложима само за небрежността¹⁴. Така е поради обстоятелството, че самият закон не прави разлика¹⁵, поради което и тълкуващият не бива да прави такава (*Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*). А законът не прави разлика, защото в деликтното право това не е необходимо, тъй като формата на вина не се отразява върху обема на отговорността, за разлика от договорното право. Впрочем, съдържащата се в чл. 45, ал. 2 ЗЗД презумпция е допълнителен макар и косвен аргумент за това, че в деликтното право небрежността е психично отношение, респ. е юридически факт от душевния мир, доколкото известно е, че с оглед доказателствените трудности, които се срещат при доказване на факти от душевния мир, законът често въвежда презумпции, улесняващи доказването. Такъв е и случаят с презумпцията по чл. 45, ал. 2 ЗЗД, която презюмира наличието на вина, като субективен елемент, респ. като психическо отношение, но не и елементите от обективна страна, каквото е например противоправното поведение, тоест неполагането на дължимата грижа. Благодарение на тази презумпция тежестта на доказване е обърната в полза на пострадалия и съдът е освободен от задължение да изследва психическото отношение на делинквента по всяко дело с предмет право на обезщетение от деликт. За опровергането на тази презумпция е необходимо делинквентът в условията на обратно доказване да установи, че не е бил способен да формира вина или че, макар да бил способен, е било налице някое от обстоятелствата изключващи вината – случайно деяние или изпълнение на неправомерна служебна заповед¹⁶. Фактическата грешка като изключващо вината обстоятелство в наказателното право, не може да доведе сама по себе си до отпадане на деликтната отговорност, доколкото същата изключва само съзнаваните форми на вина, но не и небрежността, която съобразно чл. 45, ал. 2 ЗЗД се предполага¹⁷.

Литература:

1. Голева, П. Деликтно право. С.: Феня, 2007
2. Калайджиев, Ал. Облигационно право, Обща част. С.: Сиби, 2016.
3. Конов, Т. Основание на гражданската отговорност. С.: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. 1995.
4. Л. Вината в българското семейно право. Същност, прояви, последици. С.: Наука и изкуство, 1983.
5. Калайджиев, А. Облигационно право. С.: Сиби, 2016.
6. Радинов, Ф. Практически аспекти на алтернативния и неопределения умисъл. Публикувана в сайта www.norma.bg, бр. № 1/2019 г.
7. Андреев, М. Римско частно право. С.: Софи-р, 1975.
8. Голева, П. Отговорност на лекаря за вреди, причинени на пациента. С.: ИК „Труд и право“, 2004.

---

¹⁴ На обратното становище е Калайджиев, А. Облигационно право. С.: Сиби, 2016, с. 459.

¹⁵ Законът не прави разлика само в деликтното право.

¹⁶ Последните изключват отговорността на делинквента, доколкото освен умисъла, изключват и непредпазливостта, тоест вината като субективен елемент.

¹⁷ Изключващите вината обстоятелства не са уредени в ЗЗД, а в НК (чл.14 – чл. 16а НК) и погрешно се определят в гражданскоправната доктрина като изключващи противоправността обстоятелства.